

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 40 Volume: 8 Issue: 40

Ekim 2015 October 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA, YAVAŞ ŞEHİR (CİTTASLOW) ANLAYIŞI; RASYONEL İNSAN'IN (HOMO ECONOMICUS) YENİDEN SORGULANMASI

SUSTAINABLE DEVELOPMENT, CITTASLOW PERCEPTION; QUESTIONING OF RATIONAL INDIVIDUALS (HOMO ECONOMICUS) AGAIN

Bülent DARICI*

Öz

Yaşadığımız dünyada, neredeyse sanayi devriminden bu yana (daha öncesi olduğu da söylenebilir) insanların bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde çevreye verdiği zararlar katlanamaz boyutlara ulaşmıştır. Yaşanamaz hale dönüşen çevre, bozuk gelir dağılımı, mutsuz insanlar, gıda yetersizliği/bolluğu/tahribatı, iklim değişiklikleri vb. konular, insan için sürdürülemez bir hale dönüşmüştür.

Bütün bu sorunlar sonucunda iktisatçılar farklı arayışlara girmiştir. Bunlardan bir tanesi de sürdürülebilir kalkınmadır. Sürdürülebilir kalkınma anlayışı, hem bugünkü hem de gelecekteki yaşantımızı içine alan bir ifadedir. Yine bu konu ile ilintili diğer bir kavram da Yavaş Şehir (Cittaslow) hareketidir. Yavaş şehir hareketi, üretimde ve tüketimde, küreselleşme ve hız eksenine karşı yerellik ve yavaş anlayışını merkeze alan bir yaklaşımdır.

Uygulanan politikalar, oluşan yeni gelişmeler ne olursa olsun etken ve/veya edilgen varlık daima insan olmuştur. Etkileşimin merkezinde ve iktisatta çokça zikredilen bir kavram olan Rasyonel İnsan (Homo Economicus) da bu konu ile ilintili ve üzerinde tartışılmaya muhtaç bir mevzuudur. Çalışma bu haliyle, Rasyonel İnsan görüşünü sürdürülebilir kalkınma ve yavaş şehir hareketi ile birlikte ele almakta, aynı şekilde sorgulamaktadır. Rasyonel seçim ve tercihler her durumda rasyonel davranışların sergilenmediği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar kavramlar; Sürdürülebilir Kalkınma, Yavaş Şehir (Cittaslow), Rasyonel İnsan (Homo Economicus).

Abstract

Damages of people to the environment whether it is purposely or not has been reached unbearable levels almost since the industry revolution (even before). Issues such as environment that has turned into uninhabitable, ruined income distribution, unhappy people, lack of food/abundance of food/devastation of food, climate changes, etc. has become unsustainable.

As a result of these cases economists has started to look for different pursuits. Sustainable development is one of them. Sustainable development is a perception that not only involves our today life but also involves our future life. Another concept related to this topic is Slow City (Cittaslow) movement. Cittaslow movement is a perception that centers slowing and locality in production and consumption against globalization and fast trends.

Human being is always the active or passive element regardless of progresses or politics imposed. Rational individual (Homo Economicus) is an issue related to this topic and deprived to be discussed. The study analyses the Rational Individual notion with sustainable development and slow city movement and questions at the same time. Rational choose and preferences reveals that rational behaviors are not always actualized.

Keywords: Sustainable Development, Slow City (Cittaslow), Rational Individual (Homo Economicus).

Giriş

1960'lı yıllarda çevreye verilen tahribatın boyutlarının algılanmaya başlanması ile tetiklenen çevre ve ekoloji hareketi, 1970'lerde uluslararası boyuta ulaşmış, 1983 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun kurulmasına sebep olmuştur. İlerleyen zamanda, çevre sorunlarına çözüm üretmenin ön plana çıktığı uluslararası platformlarda, çevrenin kalkınma ile ilişkisinin kurulduğu ve sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımlandığı 1987 Brundtland Raporu oluşturulmuştur. 1987'de bu komisyon tarafından düzenlenen Ortak Geleceğimiz raporuyla geliştirilen sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1992'de Gündem 21 ve Rio de Janeiro'da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Zirvesi ile birlikte, kalkınma söylevinde önde gelen ibarelerden biri durumuna gelmiştir (Adams, 2009: 48-115).

En çok kabul gören tanımlardan biri olan İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı'nın (OECD) tanımına göre sürdürülebilir kalkınma, günümüz kuşaklarının gereksinimlerinin gelecek kuşakların gereksinimlerinin karşılanmasında ödün verilmeden gerçekleştirilmesidir (OECD, 2001: 11). Diğer bir

* Yrd. Doç. Dr. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, İktisat Politikası A.B.D., bulentdarici@kmu.edu.tr

anlatımla, sürdürülebilir kalkınma, bugün ve gelecekteki yaşam standartlarının yükseltilmesi amacıyla değişime gidilmesidir (Özmehmet, 2008: 1853-1876).

Sürdürülebilir kalkınma anlayışı içerisinde dâhil edilebilecek kavramlar arasında; biyolojik çeşitlilik kaybının ve çölleşmenin önlenmesi, iklim değişikliği ile mücadele edilmesi ve uyum sağlanması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanılması, gelir dağılımını düzelterek ve istihdam yaratarak yoksullukla mücadele edilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin yükseltilmesi ve bunlara erişimin artırılması, temiz suya, güvenli enerji kaynaklarına ve gıdaya erişimin artırılması gibi konular sayılabilir (Kalkınma Bakanlığı, 2012: 11).

Yavaş Şehir (Cittaslow) tanımlaması ise yine sürdürülebilir kalkınma anlayışı içerisinde değerlendirilebilecek bir kavramdır. Cittaslow felsefesinin ana teması hiç kuşkusuz “yavaşlık”tır. Yavaşlık “hızlı” kavramının zıt anlamı olarak kullanılmaktadır. Cittaslow, fast food tarzı yiyecek zincirine tepkiyle doğan Yavaş Yemek (Slow Food) hareketinin kente uyarlanması düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Kısaca Cittaslow felsefesi hız karşıtlığı üzerine kurulmuştur (Keskin, 2012: 81-99).

İster sürdürülebilir kalkınma isterse de yavaş hareketi olsun her iki kavramın öznesine ve nesnesine baktığımızda, karşımıza insan faktörü çıkmaktadır. Öznesidir, çünkü tüm gelişmelerin merkezinde yer almaktadır. Nesnesidir, çünkü doğal olarak; istekleri ve amaçları, planları ve planlarını gerçekleştirmek için seçtiği yollarla bireydir (Buğra, 2013: 372).

Öteden beri iktisat literatüründe insan tanımlamaları yapıla gelmiştir. Bunlardan bir tanesi de Klasik ve Neo Klasik iktisadın temel varsayımları arasında gösterilebilecek olan Rasyonel İnsan (Homo Economicus) tanımlamasıdır. Bütçe imkânları çerçevesinde refahını maksimize eden birey anlamını taşımakta olan Homo Economicus’un, temeline inildiğindeyse Bentham’ın “bireyin haz arayan ve elemenden kaçan bir varlık” olduğuna ilişkin görüşü yatmaktadır. Homo economicus, tüketici olarak fayda maksimizasyonunu sağlamaya çalışan ve üretici olarak kar maksimizasyonu arzulayan rasyonel insanı anlatmak için kullanılan bir tabirdir. Ancak kalıp yargılar yani önyargılar, insanlar sabit yaratıklar olmayıp değer yargılarına sahip olmaları, “homo psychologicus” (psikolojik insan) davranışları, “homo politicus” (politik insan) algıları, irrasyonel tutumları, prososyal (toplum yanlısı) yaşayışları, “homo reciprocans” (işbirliği eğilimli insan) görüntüleri homo economicus olgusunu tartışılır kılmaktadır (Akyıldız, 2008: 29-40).

Böylece günümüz sürdürülebilir kalkınma anlayışı ile birlikte, insan olgusu da değişmiş ve şekillenmiştir. Çalışmanın amacı da günümüz dünyasında rasyonel insan anlayışının birey için geçirdiği değişim sürecini anlamaya çalışmaktır. Bunu anlamak için, yaşadığımız dünyada meydana gelen gelişme ya da aksamaları (kriz, küreselleşme, bilgi, teknoloji, ekoloji, sürdürülebilir çevre, finans) farklı bir bakış açısıyla özelden insan objesinden yola çıkarak tahlili elzem olmuştur. Daha az karmaşık bir dünya, yaşanabilir bir çevre ve daha anlaşılır bir ekonomi için bu önemlidir.

Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı ve Birey

Çevre ile ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkiye vurgu yapan “Sürdürülebilir Kalkınma” olgusu, ilk kez 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu raporunda dile getirilmiştir. İçeriğindeyse, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın, bugünkü kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi olgusu yatmaktadır (Taban, 2013: 40). Sürdürülebilir kalkınma anlayışının ortaya çıktığı tarih her ne kadar 1987 yılı olsa da, daha önceki tarihler de bazı gelişmeler yaşanmıştır.

1750’ler, Fransız ekonomist François Quesnay servetin sanayiden değil, tarımdan doğduğunu iddia eder. 1940, İngiliz-Avusturyalı ekonomist Colin Clark ekonomik büyümenin tarımdan üretime ve hizmetlere doğru ilerlediğini söyler. 1967, ABD’li ekonomist Edward Denison teknolojik değişim ve üretkenlik artışının ekonomik büyümeye katkısına dikkat çeker. 1975, ABD’li ekonomistler Hollis Chenery ve Moshe Syrquin tarım kötüleştiğinde ekonomilerin büyüdüğünü ve daha sonra sanayi ve hizmetlerin geliştiğini gösteren kanıtlar elde eder (Kishtainy, vd, 2013: 178).

Yeni teknoloji ve üretimin artmasıyla daha fazla insan çalışmak için kırsal kesimden şehirlere doğru göç eder. İşçiler eğitim sayesinde kültürel değişime ve iş hacminin büyümesine katkıda bulunur. Sonraki nesiller bu kültürel ve endüstriyel ilerlemeden fayda görür. Sanayileşme büyüme sağlar (Kishtainy, vd, 2013: 178).

Yukarıdaki görüşün devamı niteliğinde olan, aşağıya alınan gelişmeler de sürdürülebilir çevre ile ekonomiyi birlikte ele almaktadır. 1920, İngiliz ekonomist Arthur Piogou, çevre kirlenmesinin vergilenmesini önermiştir. 1986, İsveçli bilim insanı Arrhenius, atmosferdeki karbondioksitin ikiye katlanmasının küresel yüzey ısısında 5-6 derecelik bir artış yaratacağını öngörmüştür. 1992, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi imzalanmıştır. 1997, Kyoto Protokolü onaylanmış ve 2011’e gelindiğinde 190’ı aşkın ülke tarafından da kabul edilmiştir. 2011, Kanada Kyoto Protokolünden çekilmiştir (Kishtainy, vd, 2013: 306). Yukarıdaki gelişmeler neticesinde, ekonomik büyümenin

etiklediği enerji kullanımı, iklim değişikliğini hızlandırmakta ve kirlenmeye sebep olmaktadır. Şirketler ve ülkeler, eylemlerinin tüm sorumluluklarıyla yüzleşmediklerinden haddinden fazla kirlenme yaşanmaktadır. Bir ülkedeki kirlenme başka ülkeleri de etkilemektedir. Karbon emisyonlarını dizginlemeye yönelik tedbirlerin verimli bir etki yaratması için dünya çapında, hatta onları benimsemek istemeyen ülkeler tarafından bile benimsenmesi gerekmektedir. Sonuçta kolektif eylem gerektiren en büyük sorun iklim değişikliği, tüm dünyanın meselesi haline dönüşmektedir (Kishtainy vd, 2013: 307).

İnsanlar, ihtiyaçlarını ve arzularını genellikle başkalarıyla işbirliği içinde tanımlar ve karşılarlar. Bu da bizleri toplumsal türler haline getirir. Her birimiz seçeneklerimizi ve seçimlerimizi bu ihtiyaç ve arzuların sonuçlarına ilişkin yaptığımız hesaplama temelinde değerlendirdiğimiz için, aynı zamanda, öz bilinçli türlere mensubuz. Nihayet, bugün saptadığımız ihtiyaçları karşılamaya çalışırken, zaman zaman, insani özelliklerimizi ve böylelikle yarınki ihtiyaçlarımızı ve tercihlerimizi de değiştirecek şekilde davranmayı seçeriz (Hahnel, 2004: 19).

İnsan çevresiyle uyum içerisinde ve belli bir dengenin sağlanmasıyla yaşamını sürdüren, ancak bazı durumlarda dengeyi bozabilen bir varlıktır (Bener, Ö., ve Babaoğlu, M., 2008: 1). Bireyin, seçimleri ve tercihleri neticesinde oluşan dışsallık ve dejenerasyon sürdürülebilir kalkınma için birtakım tehditleri de beraberinde getirmektedir. İnsanlar rasyonel düşünebilen varlıklardır argumanı sorgulanmaya başlamıştır. İnsanların, rasyonel düşünebilme yetisinin olmasıyla onu uygulamaya koyabilmesi yetisi arasında büyük bir uçurum bulunmaktadır. İnsanlarda bu uçurumu ortaya koyan, duyguların mantığa baskın çıkıyor olmasıdır (Erdoğan, 2011: 1).

1750’li yıllardan bu yana meydana gelen gelişmeler, bireyi, sürdürülebilir kalkınmanın çevreyi hesaba katan ve bilinçli kişi olgusu üzerine bina etmesi, kendisini donanımlı insan olarak da tanımlayabileceğimiz “Beşeri Sermaye” kavramına götürmüştür. Beşeri sermayenin bilgi toplumu ile beraber gittikçe artan önemi, bireylerin beşeri sermayelerini geliştirmek için fedakârlıklarda bulunmalarına, özellikle eğitim düzeylerini artırmak için daha fazla zaman, emek ve harcama yapmalarına yol açmıştır (Kunduracı, 2009: 95). Beşeri sermayenin bileşenleri; demografik göstergeler (genç ve dinamik nüfus), ortalama gelir seviyesi, yaşam ömrü, göç (beyin göçü), eğitim, sağlık, sosyal sermaye, verimlilik, refah vb. olarak sayılabilir. Birey, bu süreçte, rasyonel çıkarları peşinde koşmaya devam ederken, toplumun kalkınması ve gelişmesi için yani inşası için birlikte hareket etmeye başlamış aynı zamanda çevreye karşı duyarlılığı artmıştır. Böyle bir duyarlılık şüphesiz bulunmaktadır, ancak, birey ile ekonomi ve çevre arasında doğrudan bir ilişki olmasına rağmen, salt insan merkezli yaklaşımlar nedeniyle, bozulan doğal dengenin eski yapısına kavuşturulabilmesi için makul bir çözüm bulunabilmiş de değildir (Kılıç, 2012: 205).

Yavaş Şehir Kavramı Rasyonel İnsan Odaklı Mı?

Yavaş şehir/kent hareketi, İtalya’da ortaya çıkmış ve ilk olarak Chianti-Greve kentinde 1999 yılında temeli atılmıştır. İlk bildirgesinde küreselleşmenin insanlar arasındaki iletişimi, kaynaşmayı ve değişimi kolaylaştırmasına karşın, farklılıkların törpülenerek tek bir model insan oluşturmaya doğru gittiğini ve sonunda sıradanlığın etkin olacağı bir düzenin oluşabileceği endişesini belirtmiştir. Bu olumsuzlukları önlemek için yerel değerlere sahip çıkmak, bu değerleri korumak ve onları geliştirmek için “yavaş şehirler” kavramı çerçevesinde bir ağ oluşturulmuştur. “Yavaş Şehir” bildirisi, gürültü kirliliğini ve trafiği kesmek, yeşil alanları ve yaya bölgelerini artırmak, yerel üretim yapan çiftçilerle bu ürünleri satan dükkan ve lokantaları desteklemek ve yerel estetik öğeleri korumak gibi 50’den fazla taahhüt içermektedir. Yavaş şehrin uluslararası alanda kullanılan ismi “Citta Slow”dur. Amacı, kaliteli yaşam kültürünü desteklemek ve yaygınlaştırmaktır (Günerhan, vd., 2010: 34).

Diss Town Council, Cittaslow Diss LEADER+ Community Chest Fund Criteria, Cittaslow Criteria & Ethos başlığı altında, birey ile ilgili olarak şunlar söylenmektedir: “Cittaslow yaklaşımı, saygı, çevre, yerel geleneklerin desteklenmesi, keyifle şimdiki ve gelecek nesilleri koruyarak bir insan ölçeğinde yaşam içerir.” (*Diss Town Council, 2007: 1*). Görüldüğü üzere yavaş şehir konseptinde birey, rasyonel davranan insan görünümünün ötesinde, ideal yaşam ortamı için insan anlayışı daha hâkim konumdadır. Bu durum, bireyin sosyal ve ekonomik olarak aldığı kararlarının etkisini sorgulamak yerine günümüz insan yaşayışının, örneğini sunmaktadır.

Tablo 1: Cittaslow’un Temel Özellikleri
(Alternatif Kentsel Gelişim Gündemleri Kurumsal Merkezli Karşılaştırılması)

Konular	Kurumsal Merkezli Görüş	Alternatif Görüş
Özellikler	Homojen	İdiosantrik/Özgün
	Zorunlu Tek Yön	Çoklu Alternatiflerin Varlığı
	Adaletsiz	Adil
	Endüstriyalizm	Zanaatkârlık

	Standardize	Kişiyi Özel
	Tüzel	Geleneksel
	Sürdürülemez	Sürdürülebilir
	Kopyalanmış	Otantik
	Düşük Kalite	Yüksek Kalite
	Tekrarlanan	Özgün
	Kültür ve Tarihte Yoğunluk	Kültür ve Tarihe Hassasiyet
	Hızlı	Yavaş
Örnekler	Büyük Kentsel Projeler	Yerel Ekonomik Gelişme
	Fabrika Bacalarının Tercih Edilesi	Yavaş Kentleşme

Kaynak: Grzelak-Kostulska, Holowiecka ve Kwiatkowski, 2011: 187

Yukarıda yapılan karşılaştırma, cittaslow içinde insan tasavvurunu; çevre anlayışını yanına alan, daha yerel, tek tiplikten uzak, alternatiflere açık, özgün, kent yaşamına mesafeli birey merkezli düşünüş şeklini ortaya çıkarması bakımından önemlidir.

Rasyonel İnsan Hangi Yöne Doğru İlerliyor?

Tercihler bazen zorunluluklardan kaynaklandığı gibi bazen de isteğe bağlı olarak gelişir. Hangi okulda okuyacağına, nerede oturacağına, niçin çalışacağına, ne zaman yemek yiyeceğine, ne şekilde hareket edeceğine, nasıl konuşacağına, kiminle görüşeceğine, neyi satın alacağına... karar verirken hep birden fazla tercih söz konusudur. Herkes yaşantısı boyunca önüne çıkan alternatifler içinde kendisi için en faydalı olanı, amaç ve hedeflerine en uygun düşeni yapmaya çalışır. Ancak bu herkesin rasyonel hareket ettiği, böylece de herkesin optimum fayda sağladığı kapitalist toplumu idealize eden 'görünmez el' anlayışını kabul ettiğimiz anlamına gelmemektedir. İnsan bütün tercihlerinde kendisi için en doğru olanı yapar varsayımı burada savunulmamaktadır. Açıktır ki insanlar doğaları gereği hata yapabilen, bilgileri ve algılama alanları sınırsız olmayan, bu sınırlılıklar ve yanılabilirlik özellikleri nedeniyle de kararları her zaman doğru olmayabilen varlıklardır. Bu nedenle de her zaman kendileri için en doğru olanı yapmak isteseler de, bu durum uygulamada çoğu zaman gerçekleşmemektedir (Kunduracı, 2009: 11).

Hata yapan, bazen doğru kararlar alamayan insanın, ortaya çıkışı Smith'e kadar dayanmaktadır. Mucuk'a göre rasyonel insanın doğuşu diyebileceğimiz Adam Smith'in sınırlarını belirlediği bireyi şu şekilde anlatmaktadır; "Adam Smith'in dar anlamda 'ekonomik' olmaktan çok 'sosyal' bütünleşme teorisi şu temel varsayımlara dayanıyordu! 1) insan - yapısı hukuka üstün tabii bir düzen mevcuttur, 2) ekonomik faaliyetin temel saiki kişisel çıkarıdır ve bu ikisinin birleşiminden, 3) kendi hâline bırakılmış 'serbest, hiç sınırlanmamış kişisel çıkar peşinde koşma' şahsın çıkarını olduğu gibi toplumun çıkarını da yükseltir, böylece tabii düzen çerçevesi içinde çıkarların uyumunla yol açar. Ahlâk felsefesi profesörü ve 'Ahlâk Duyguları Teorisi'nin yazarı olan Smith insan faaliyetleri için 6 saik veya itici güç gördü ki bunlar: 1) kendi çıkarını düşünme veya kişisel çıkar, 2) sempati, 3) serbest olma arzusu, 4) mülkiyet hissi, 5) çalışma alışkanlığı ve 6) mübadele, takas ve bir şeyi diğeri ile değiş - tokuş etme eğilimidir. En önemli ve temel saik kişisel çıkarıdır." (Mucuk, (1976): 170-171).

Adam Smith tarafından bir ölçüde sınırları çizilen rasyonel insan anlayışını ahlaki veya bilimsel olarak ele alan, Buğra, iktisadın rasyonel ekonomik birey tipinden vazgeçmeyişi iki temel nedene dayandırmaktadır: "Bu amaçlardan birinin bilimsel, ötekinin ahlaki olduğunu, her ikisinin de 17 ve 18. yy düşüncesine damgasını vuran bilim ve toplum ideallerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bilimsel amaç, doğa bilimlerinde başarıyla uygulanan yöntemleri iktisada uygulamak iken ahlaki amaç, insan üzerinde zorlayıcı baskılara gerek bırakmaksızın işleyen bir toplum düzeninin kavramsallaştırılmasıdır". Böylece Buğra, "homo economicus" un insan gerçekliğini yansıtan bir analiz aracı olmaktan çok belirli bir bilimsellik anlayışının gerektirdiği soyut ilke arayışına cevap veren bir kurgu işlevi yüklendiğini ortaya koymaktadır (Buğra, 2013: 91-93).

Bilim ve ahlak açısından ele alınması yanında rasyonel insan, geleneksel iktisat anlayışı ile günümüz modern toplumun içerisinde sıkışıp kalan davranışsal tutum arasında belirsizlik yaşayabiliyor. Sürekli olarak mantıklı (rasyonel) hareket eden, bunun sonucunda kendi çıkarlarını ön plana alan ve bu doğrultuda davranan bir tek tip insan varsayımı. Bu varsayım kanımca gerçek dünyanın insanları üzerinde iki temel soruna yol açıyor. Eğer kişi kendisi hakkında düşünen ve kendi kendisiyle yüzleşme cesaretini gösterebilen bir insansa, geleneksel iktisat kuramının birincil varsayımı olan "homo economicus"un gerçeklikten kopuk olduğunu ve dolayısıyla geleneksel iktisadın da gerçeklikten çok kopuk olduğunu algılamaya başlıyor ve kendisine "iktisat" diye sunulan öğretileri yabancılaşıyor. İkinci sorunun birincisinden daha da önemli olduğunu düşünüyorum. İkinci durumda, kişi eğer o zamana kadar kendisi hakkında fazla düşünmemiş, kendi kendisiyle yüzleşmemişse kendi

davranışını "homo economicus" a benzetmeye başlıyor. Başka bir deyişle araçsal akıl ve metalaşma, modern toplumların iliklerine kadar işlediği için bireyler de gittikçe daha çok neoklasik iktisadın varsaydığı "homo economicus" gibi davranır hale geliyorlar. Bu da o zamana kadar kendi kendisiyle yüzleşmemiş olan insanın, kendine tamamen yabancılaşmasına yol açıyor (Ruben, 2012: 4-5).

İnsanlar bazı şeyleri sadece kendi çıkarları yüzünden değil, sosyal normlar tarafından istenildiği için yaparlar. John Elster, norm tarafından yönlendirilmiş (norm-guided) davranışlarla rasyonel hareketleri karşılaştırmıştır. Rasyonel hareket sonuç yönlü bir davranış iken norm izleyen davranışlar böyle değildir. Rasyonalite şöyle der: "Eğer X'i elde etmek istiyorsan, Y'yi yap", Sosyal norm ise şöyle der: "X'i yap" veya "Y'yi yapma" veya "Eğer X'i yaparsan, o zaman Y'yi yap" veya "X'i yap, eğer herkes X'i yapsaydı, iyi olurdu". Rasyonalite temelde şarta bağlı ve gelecek yönlüdür. Sosyal normlar zorunluluğu ifade eder, şarta bağlı değildir veya eğer şarta bağlı ise gelecek yönlü değildir (Baloğlu, 2000: 223).

Homo economicus bugün saf iktisat teorisinin amaçları için yaratılmış araçsal bir yapıdır ve yeni bilgileri keşfetmenin bir aracıdır. Modern ekonominin nominalsit içeriği yeterince açığa çıkarılmadığı yerde homo economicusun bir metodolojik hile olduğu algılanamaz. İktisat teorisi rasyonel bir teoridir. Rasyonel ekonomi prensibi insan davranışlarını egoist amaçlı davranışlarına dönüştürür. Çünkü bilimsel olarak ele almak için psikolojik temelli bir yaklaşımdan ziyade ekonomi alanında rasyonel bir şekilde davrandığının kabul edilmesi gerekmektedir. İktisadın var olabilmesi için rasyonellik gereklidir. Bu gereklilik, bizim yaşamı ve çevremizi amaca uygun bir şekilde şekillendirmemizden kaynaklanmaktadır. Düşünsel bir mekanizma ile iktisadi işleyişi önceden tahmin edebileceğimiz gibi hesaplayıp ölçebiliriz. Burada mesele psikolojik değil rasyonel bir işleyişi ortaya koyabilmektir. İktisat bilgisi, fiyat mekanizmasının yardımı ile yani teorik olarak üretilmiş bir ortamda rasyonellik varsayımı altında üretilen iktisat kanunlarıdır. Bu psikolojik temelli bir iş değildir (Baydur, 2002: 1).

Rasyonel Birey, Sürdürülebilir Çevreci Birey ve Yavaş Şehir Bireyinin Karşılaştırması

Kurtulmuş; "Ekonomik insan modelini eleştiren çalışmalar genel olarak iki yönde gelişmişti. Birincisi, sadece faydanın maksimizasyonu fonksiyonu çerçevesinde oluşturulan bir modelin bireyin ekonomik davranışlarını açıklamakta yetersiz kalacağından hareketle bireyin tercihlerini etkileyen psikolojik faktörlerin de varlığını gündeme getiren görüştür. İkincisi ise; faydanın maksimizasyonu prensibine temelden karşı çıkarak yanlışlığını savunan ve bireysel davranışların ekonomik olmaktan çok psikolojik izahları olduğunu iddia eden davranışçı görüştür. Davranışçı yaklaşım ekonomik insan modeline tamamen karşıt alternatif insan modelini geliştirmiştir. "Ekonomik insan"ı tek-boyutlu faydacılık fonksiyonu ile hareket eden gelişmemiş sosyal bir ilkel varlık (social moron) olarak tanımlayan Amartya Sen den, aslında varsayıldığı gibi bilgiyi mükemmel algılama ve değerlendirme kabiliyeti olmadığını iddia edilen Kuttner'a, Schumacher'e kadar geniş bir alana yayılan eleştiriler neo-klasik anlayışın insan modelinin ana fonksiyonlarını radikal bir şekilde sorgulamaktadır. Yine Marsden ve Polanyi gibi yazarların söz konusu insan modelinin varlığını sürdürdüğü kendi kendini yöneten pazar (self-regulating market) teorisini eleştiren çalışmaları da ifade etmek yararlı olacaktır. Etzioni ise neo-klasik anlayışın insan modelinin "insani" ve "ahlaki" değerler açısından eleştirmekte, insanın tek-boyutlu mekanik bir varlık olmaktan öteye karmaşık psikolojik yapısı, tercih ve değerler sisteminin etkisi ile ekonomik faaliyetlere konu olan bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Etzioni tanımladığı bu insan tipinin ekseninde oluşan, rasyonelliği, kendi kendini yöneten pazar ekonomisini, ahlaki değerlerin ekonomik tercihler adına göz ardı edildiği / yok varsayıldığı iktisadi analizleri sorgulayan yeni ve insani / ahlaki boyutu ön plana çıkaran bir sentezi alternatif olarak sunmaktadır (Kurtulmuş, 1989: 174-175)." şeklinde ifade ettiği ve eleştirdiği rasyonel insan anlayışının insani ve ahlaki değerlerinin yoksunluğunu, birey tercihlerinin çıkışı kabul edilen rasyonel çerçeveyi sorgulamaktadır. Söz konusu değerlerin varlığının sorgulanmadığı bir düşüncede, sınırlı bir bakış açısını yansıtan rasyonel insan olgusunun, bu kavramların yokluğu halinde analizlerin yanlışlığının gözlerden uzak tutulamayacağı gerçeği bulunmaktadır.

İnsanı tek boyutlu olarak düşünen rasyonel bakış, aşağıdaki tabloda sürdürülebilir çevreci bakış ve yavaş şehir anlayışı çerçevesinde, birey eksenli kavramlar eşliğinde karşılaştırma yapılarak, günümüz verilen kararları için bir temel teşkil etme çabasıdır.

Tablo 2: Rasyonel Birey, Sürdürülebilir Çevreci Birey ve Yavaş Şehir Bireyinin Karşılaştırması			
Karşılaştırma Kavramları	Rasyonel İnsan Anlayışı	Sürdürülebilir Çevreci Birey	Cittaslow Yavaş Şehir Bireyi
Nicel/Nitel Bakış Açısı	Daha Çok Nicel	Büyük Ölçüde Nitel	Tamamen Nitel
İktisadi/Sosyal Davranış Biçimi	İktisadi Davranış	Daha Çok Sosyal Davranış	Tamamen Sosyal Davranış
Karar Alma	Rasyonel Davranış	Çevreyi İçine Alan Kapsayıcı Rasyonel	Özgürlükçü Karar Alma
Sistem Anlayışı	Kapitalizm	Çevreci Kapitalizm	Kapitalizm Ötesi, Özgürlükçü

Ekonomik Açıdan Özelliği	Çıkarıcı	Duyarlı Çıkarıcı	Çıkarıcılıktan Sıyrılmış Yaşam Eksenli
Bilgi	Tam Bilgiye Sahip	Asimetrik Bilginin Farkında	Sorumlu Bilgiye Sahip
İnceleme ve Gözlem Alanı	İktisat Bilimi	Çevre Yönlü Ekonomi ve Diğer Bilimler	Hız Karşıtı Sosyal Bilimler
Fayda	Fayda Maksimizasyonu	Sürdürülebilir Birey ve Toplum Faydası Hakim	Çıkarısız Fayda Maksimizasyonu
Tüketim	Bütçesi Dışında Sınırsız	Çevre Boyutunu İçine Alan, Planlı Tüketim	Geleneksel ve Yavaş Tüketim
Sosyal Kavramlara Bakış	Rasyonel Bakış Açısı	Değerlere Saygılı	Kültüre ve Değerlere Saygılı
Deneyim	Deneyimlemeye Yer Vermez	Deneyimlerden Yola Çıkararak Karar Alır	Deneyimler Önemlidir
Sosyal Sorumluluk	İçermez	İçerir	İçerir
İnsanlar Arası İlişkiler	Somut İlişkiler Görülür	Daha Geniş Alanda ve Daha Büyük Kitleyle Hareket	Daha Dar Çerçeve ve Daha Sıkı İlişkiler Görülür

Kaynak: (Macfie, 1959: 209-228), (Sen, 1995: 1-24), (Kabaş, 2013: 13-24), (Nair, 2009: 308-328), (Eren, 2013: 367-384), (Baloglu, 2000: 99-119), (Seke, 2009: 259-280), (Boz, 2012: 71-96), (Çetin, 2003: 29-53), (Kurtulmuş, 1989: 174-175), (Mucuk, 1976: 167-180) çalışmalarından faydalanılarak ve tarafımdan derlenmiştir.

1870'li yıllar ile başlayan Neoklasik akıma atfedilen Rasyonel İnsan, 1970-80'li yıllardan sonra popülerlik kazanan Sürdürülebilir Yaşam ve öncesi olmasına karşın 1999 yılında ortaya çıkan Yavaş Şehir anlayışı içinde, bireyin geçirdiği evreleri gösteren yukarıdaki tablo, çok değişken içeren bir yapıyı karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. Çoklu karar durumlarında zamansal olarak çözümlerin farklılık arz etmesi, değişimin farklı karakterlerini dönemsel olarak yansıtmaya bakımından önemlidir. Tablo, sistem yaşamında bireyin, çevresel duyarlılıklar ve değişime uğrayan ihtiyaçlar çerçevesinde tercihlerinin yönünü de belirtmiştir. Rasyonellik; duygu, tutum, davranış ve etkiler neticesinde duyarlılık tepkisini sürdürülebilir ve çevre anlayışı etrafında toplamış ve gelecek planlarını rasyonel seçim algısından uzaklaşarak, tepkime sonucunda ortaya koymuştur. Daha az gelişmiş toplumlar açısından, kalkınma çabalarının görünümü rasyonel insan anlayışının tersine, daha çok çevreci yaklaşım ve duyarlı birey etrafında şekillenmeye başlamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Rasyonel insanlar her zaman rasyonel düşünür, rasyonel kararlar alır, rasyonel olarak uygular, kendisi rasyonel davranırken veya rasyonel çıkarı peşinde koşarken, toplumsal çıktıyı da maksimuma ulaştırır yargısı, rasyonel toplumlar yaratır mı sorusunu, sorgulamaya açmaktadır. Sosyal, çevresel psikolojik ve davranışsal gerçekliklerden uzak rasyonel olma davranışı, homo economicus kavramını çok boyutlu düşünce dağarcığından tek boyuta indirgeyerek daha gerçekçi olarak ortaya çıkan sorunlara kapı aralamaktadır.

Günümüz farklı rasyonel kavramları bu anlamda, 21. yüzyıl insana bakışını şekillendirmekte ve değiştirmektedir. Matematiksel yönlü iktisat anlayışını bilim ortamına kazandıran Neoklasik iktisat anlayışı, rasyonel kalıplar içerisine sıkıştırdığı homo economicus'u değişimin ve teknolojinin hızla yaşandığı günümüz ortamında, çevresel değişkenler de dahil, aksak bırakmıştır. Günümüz, sosyal, psikolojik, çevresel ve kültürel ortamında homo economicus tipi birey yargısı olabildiğince erozyona uğramış durumdadır. Çok yönlü ve değişken süreçlerde birey olgusu yeniden tanımlanarak ekonomi için ele alınması gerekli görünmektedir.

KAYNAKÇA

- ADAMS, William Mark (2009). Green Development: Environment and Sustainability in a Developing World, London and New York : 3rd Edition, Routledge: 1-478 ([ysrinfo.files.wordpress.com/.../gren-development-environment-and-sustainability-in-a-developing-world/pdf](http://www.yrsinfo.files.wordpress.com/.../gren-development-environment-and-sustainability-in-a-developing-world/pdf)) (E.T.:25.05.2015)
- AKYILDIZ , Hüseyin (2008). "Tartışılan Boyutlarıyla "Homo Economicus"", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.13: 2 s.29-40.
- BALOĞLU, Burhan (2004). "İktisadın Sosyal Boyutu", Sosyoloji Konferansları 29, 99-119 (<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/download/1023006165/1023005689>) (E.T.:25.05.2015)
- BALOĞLU, Filiz (2000). Rasyonel ve Ekonomik Sosyoloji. Sosyoloji Konferansları 26, 217-226. (<http://journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/download/1023006247/1023005771>) (E.T.:25.05.2015)
- BAYDUR, Mehmet, C., (2002). "Homo Economicusa Sahip Çıkmak", Mevzuat Dergisi, Sayı:53, Yıl:5, Mayıs 2002 (<http://www.mevzuatdergisi.com/2002/05a/04.htm>) (E.T.:25.05.2015)

- BENER, Özgün, BABAĞUL, M., (2008). "Sürdürülebilir Tüketim Davranışı ve Çevre Bilinci Oluşturmada Bir Araç Olarak Tüketici Eğitimi", Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi (13 Ekim 2008): 1-10 (<http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/surdurulebilir-tuketim-davranisi.pdf>) (E.T.:28.08.2014)
- BUĞRA, Ayşe (2013). İktisatçılar ve İnsanlar, İletişim Yayınları, 9. Baskı, İstanbul: 9-394.
- BOZ, Çiğdem (2012). "Adam Smith ve Amartya Sen", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14/3: 71-96, (<http://iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php/iibfdergisi/article/viewFile/501/489>) (E.T.:30.05.2015)
- ÇETİN, Halis (2003). "Çatışma ve Dialog Tartışmaları Arasında İki İnsan İki Medeniyet", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58(02). Diss Town Council, (2007), Cittaslow Diss LEADER+ Community Chest Fund Criteria: 1-6. (Word Dosyası) (www.disscouncil.com/.../Cittaslow%20Commu...) (E.T.:06.05.2015)
- ERDOĞAN, Fatmanur (2011). "Sürdürülebilir Bir Yaşam, Sürdürülebilir Bir Kalkınma Neden İsteriz?", 1, <http://www.myfikirler.org/surdurulebilir-bir-yasam-surdurulebilir-bir-kalkinma-neden-isteriz.html> (E.T.:01.09.2014)
- EREN, İsmail (2013). "İslam'ın Ekonomik Yapısında İnsan Modeli: Homo Economicus İle Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y.2013, C.18: 1: 367-384. (<http://sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/files/2013-1-20.pdf>) (E.T.:30.05.2015)
- GRZELAK-KOSTULSKA, Elzbieta HOLOWIECKA, Beata and KWIAKOWSKI, Grzegorz (2011). "Cittaslow International Network: An Example of a Globalization Idea?" In The Scale of Globalization. Think Globally, Act Locally, Change Individually in the 21st Century, 186-192. Ostrava: University of Ostrava, 2011. ISBN 978-80-7368-963-6 (http://conference.osu.eu/globalization/publ2011/186-192_Grzalak-Kostulska-Holowiecka-Kwiatkowski.pdf) (E.T.:05.05.2015)
- GÜNERHAN, Sibel, Ağı, ERDEM, Ümit, GÜNERHAN, Hüseyin (2010). "Çevre ve Enerji Açısından Yavaş Şehir Hareketinin Gelişimi", Tesisat Mühendisliği 118, 32-37 (http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/92ea5eb97cbf51f_ek.pdf?dergi=1045) (E.T.:05.05.2015)
- GÜNŞOY, Güler ve ERDİNÇ, Zeynep (Editörler), (2013). İktisadi Büyüme, (Yazarlar Prof. Dr. Sami TABAN, Prof. Dr. Bülent GÜNŞOY, Doç. Dr. Güler GÜNŞOY, Yrd. Doç. Dr. Zeynep ERDİNÇ, Yrd. Doç. Dr. M. Tuba AKTAŞ), Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayını No: 1855, 1. Baskı, Eskişehir: 1-217.
- HAHNEL, Robin (2004). Siyasal İktisadın ABC'si, Modern Bir Yaklaşım, Ayrıntı Yayınları, Çev. Yavuz Alagon, 1. Baskı, İstanbul: 1-70.
- KABAŞ, Tolga (2013). "İktisat Sosyolojisinin Doğuşu ve Yükselişi", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 22, Sayı1, 2013, Sayfa 13-24 (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cusosbil/article/download/5000001638/5000002329>) (E.T.:05.05.2015)
- KALKINMA BAKANLIĞI, (2012), Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu: Geleceği Sahiplenmek, Ankara: 1-76.
- KESKİN, Enes, Battal (2012). "Sürdürülebilir Kent Kavramına Farklı Bir Bakış: Yavaş Şehirler (Cittaslow)", PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, Ocak/January 2012 - Cilt/Vol: 8 - Sayı/Num: 01 Sayfa/Page:81-99 (<http://asosindex.com/journal-articleabstract?id=19433#.VUi1nI7tmZI>) (E.T.:05.05.2015)
- KILIÇ, Selim (2012). "Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışının Ekonomik Boyutuna Ekolojik Bir Yaklaşım", İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:47, (Ekim 2012): 201-226 (<http://journals.istanbul.edu.tr/iuisyasal/article/viewFile/1023019579/1023018618>) (E.T.:05.05.2015)
- KILIÇ, S., (2006), Yeni Toplumsal ve Ekonomik Arayışlar Sürecinde Sürdürülebilir Kalkınma, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 8/2, 2006: 81-101 (<http://iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php/iibfdergisi/article/viewFile/185/175>) (E.T.:05.05.2015)
- KISHTAİNY, Nial vd. (2013), Ekonomi Kitabı, Alfa Yayınları, Çev. Yosun Akverdi-S.Nejat Ağırnaslı, 1. Basım, İstanbul: 12-331.
- KUNDURACI, Nevzat, Fırat (2009), Yoksullukla Mücadele - Beşeri Sermaye İlişkisi, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Baskı Tarihi: 31 Ağustos 2010, Ankara: 1-128 (http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/upload/sosyalyardimlar.gov.tr/mce/2012/genel/yoksullukla_mucadele_beseri_sermaye_i_liskisi_dr._nevzat_firat_kunduraci.pdf) (E.T.:25.08.2014)
- KURTULMUŞ, Numan (1989). "İki Farklı İnsan Modelinin Analizi: Ekonomik İnsan-Davranışçı İnsan", İktisat Fakültesi Mecmuası, 47(1-4).
- MACFIE, Alexander.L (1959). "Adam Smith's Moral Sentiments As Foundation For His Wealth Of Nations", Oxford Economic Papers New Series, Vol. 11, No. 3 (Oct., 1959), pp. 209-228 Published by: Oxford University Press Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2661906>,
- MUCUK, İsmet (1976). "Adam Smith'in Dar Anlamda 'Ekonomik' Olmaktan Çok 'Sosyal' Bütünleşme Teorisinin Temel Varsayımları Üzerine Bir Not", 167-180 (<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuifm/article/download/1023012584/1023011813>)(E.T.:10.05.2015)
- NAİR, Güney (2009). "Sanayi Toplumu'ndan Bilgi Toplumu'na Homo Economicus'tan Homo Technologicus'a", VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ekim 2009, "Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar", Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyoloji Derneği, Aydın: 308-328 (http://www.sosyolojidernegi.org.tr/kutuphane/icerik/nair_guney.pdf) (E.T.:25.05.2015)
- OECD, (2001), Strategies For Sustainable Development- Practical Guidance For Development. Paris: OECD: 1-73 (www.oecd.org/dac...development/2669958.pdf) (E.T.:07.08.2014)
- ÖZMEHMET, Ecehan (2008). "Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları", Journal of Yaşar University, V.3, No:12: 1853-1876 (<http://journal.yasar.edu.tr/>) (E.T.:10.06.2014)
- RUBEN, Ester (2012). "İktisat Öğretimi Üzerine Bir Yazın Taraması", Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, 2012/50, (<http://www.tek.org.tr>), (Bu çalışma "İKTİSAT EĞİTİMİ (ULUSAL İKTİSAT EĞİTİMİ SEMPOZYUMU)", başlığı ile Prof. Dr. Ercan UYGUR editörlüğünde hazırlanan ve 2005 yılında TEK yayını olarak basılan kitapta yer almaktadır.) http://www.researchgate.net/profile/Ester_Ruben/publication/254452114_iktisat_retimi_zerine_Bir_Yazn_Taramas/links/0a85e53bed3653034f000000.pdf (E.T.:25.05.2015)
- SEKER, Fahri (2009). "Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımı", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 32, Ocak-Haziran 2009: 259-280, (<http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi32/014%20fahri%20seker.pdf>) (E.T.:25.05.2015)
- SEN, Amartya (1995). "Rationality and Social Choice", The American Economic Review, Vol. 85, No. 1. (Mar., 1995), pp. 1-24, (<http://links.jstor.org/sici?sici=00028282%28199503%2985%3A1%3C1%3ARASC%3E2.0.CO%3B2-H>) (E.T.:25.05.2015)